

ESHITISHIDA MUAMMOLARI BO'LGAN BOLALARNI O'QITISHDA IMO-ISHORA TILINING JIHATLARI

Munisa Kadirova Anvarovna

Nizomiy nomidagi TDPU Maxsus pedagogika va inklyuziv ta'lim fakulteti

Surdopedagogika va maxsus pedagogikaning klinik asoslari kafedrası

ANNOTATSIYA

Ushbu tezisda eshitishida muammolari bo'lgan bolalarni o'qitishda imo-ishora tilini qo'llash texnologiyasining ilmiy va metodik jihatlari yoritilgan. Ta'lim jarayonini takomillashtirish uchun bimodal ta'lim metodikasi, sensorli ta'lim yondashuvi, madaniyatlararo imo-ishora o'rganish tizimi, jamoaviy mashg'ulotlar va ijtimoiy moslashuvni kuchaytirishga qaratilgan yondashuvlar taklif etilgan. Shuningdek, imo-ishora tilining inklyuziv ta'limdagi o'rni va bu boradagi zamonaviy yondashuvlar tahlil qilingan. Ushbu yondashuvlar imo-ishora tilini yanada samarali o'qitish va eshitishida muammosi bo'lgan bolalar uchun qulay muhit yaratishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Imo-ishora tili, eshitishida muammosi bo'lgan bolalar, bimodal ta'lim, sensorli ta'lim, madaniyatlararo imo-ishora.

ASOSIY QISM

Eshitishida muammolari bo'lgan bolalarni o'qitishda imo-ishora tilini qo'llashda quyidagi ilmiy va metodik yangiliklar taklif etilishi mumkin:

Ikkitomonlama (Bimodal) ta'lim metodikasini joriy etish

Bu usul imo-ishora tili bilan birga yozma va og'zaki nutqni ham rivojlantirishga qaratilgan. O'quvchilar imo-ishora orqali tushuntirilgan bilimlarni yozma va vizual matnlar bilan mustahkamlashlari mumkin. Bu yondashuv ularning muloqot doirasini kengaytiradi va turli sohalarda faol bo'lishlariga yordam beradi.

Sensorli Ta'lim Yondashuvi

Eshitishida muammosi bo'lgan bolalar imo-ishoralarni tushunishda nafaqat ko'rish, balki qo'l harakatlari va teginish orqali ham yaxshiroq o'rganishlari mumkin. Shu sababli:

Hissiyotga asoslangan maxsus o'quv jihozlari (masalan, teginish orqali imo-ishoralarni eslab qolishga yordam beruvchi taktil materiallar) ishlab chiqilishi mumkin.

Vibrotaktik qurilmalar yordamida imo-ishora tilini tushunishni osonlashtirish mumkin. Masalan, so'z yoki harakatlar ma'lum bir teginish impulsi orqali tasdiqlanadi.

Madaniyatlararo imo-ishora tilini o'rganish

Imo-ishora tili ham mintaqalar bo'yicha farqlanadi, shu bois xalqaro imo-ishora tizimi bilan milliy imo-ishora tillarining o'zaro taqqoslanishi ta'lim jarayonida yangi imkoniyatlar ochadi. O'quvchilarga turli mamlakatlarning imo-ishora tillarini o'rgatish orqali ularning global muloqot qobiliyatlari rivojlantirilishi mumkin.

Jamoaviy imo-ishora mashg'ulotlari

O'quvchilarning ijtimoiy moslashuvini yaxshilash va imo-ishora tilini tezroq o'rganishlari uchun rol o'yinlar va jamoaviy loyihalar tashkil qilish mumkin. Masalan:

Dramatik sahna ko'rinishlari – bolalar imo-ishora orqali hikoyalar yoki ertaklarni sahnalashtiradi.

Interaktiv suhbat klublari – o'quvchilar imo-ishora tilida o'z fikrlarini bayon qilish va bahslashish orqali til ko'nikmalarini rivojlantiradilar.

Ijtimoiy muvofiqlashtirish va inkluziv muhit yaratish

Imo-ishora tilini faqat eshitishda muammolari bo'lgan bolalar uchun emas, balki ularning ota-onalari, o'qituvchilari va jamiyatdagi boshqa insonlar uchun ham o'rgatish lozim. Shu maqsadda:

Ota-onalar va o'qituvchilar uchun maxsus imo-ishora kurslari ishlab chiqilishi kerak.

Oddiy maktablarda imo-ishora tilini tanlov fani sifatida kiritish eshitishda muammosi bo'lgan bolalarga jamiyat bilan erkin muloqot qilish imkonini beradi.

Bu yangiliklar imo-ishora tilini o'qitish jarayonini yanada takomillashtirib, eshitishda muammosi bo'lgan bolalar uchun samarali ta'lim muhitini yaratishga xizmat qiladi.

Eshitishda muammolari bo'lgan bolalarni o'qitishda imo-ishora tilini qo'llashga doir ilmiy va metodik yangiliklarni aniq misollar bilan mustahkamlab yoritamiz.

Ikkitomonlama (Bimodal) ta'lim metodikasini joriy etish

Misol:

Bimodal ta'limda o'quvchilar imo-ishora tilidan foydalangan holda yangi so'zlarni o'rganadi va shu bilan birga yozma matnlarni tahlil qiladi. Masalan, dars davomida: O'quvchi yangi so'z yoki iborani imo-ishora tilida namoyish etadi, keyin esa shu so'z yozma yoki vizual shaklda ko'rsatiladi.

Interaktiv darslar yordamida bolalar imo-ishoralarni yozma matnlar bilan bog'laydi. Masalan, imo-ishora orqali hikoya tuzish va keyin uni yozma ravishda ifodalash topshiriladi.

Natija:

Bu usul o'quvchilarning nafaqat imo-ishora tilidagi, balki yozma savodxonlik darajasini ham oshirishga yordam beradi.

Sensorli Ta'lim Yondashuvi

Misol:

Taktil kartalar: Har bir imo-ishoraning o'ziga xos materiallardan tayyorlangan maxsus kartalari bo'ladi. Masalan, so'z yoki harakatni bildiruvchi imo-ishoralar qo'l harakati bilan qattiq yoki yumshoq yuzaga tegib esda qoladigan tarzda o'rgatiladi.

Vibrotaktik bilaguzuklar: O'quvchining bilagiga taqiladigan moslama imo-ishora signallarini vibratsiya orqali tasdiqlaydi. Masalan, to'g'ri imo-ishora bajarilganda bilaguzuk yengil tebranadi.

Natija:

Taktil va vibrotaktik texnologiyalar imo-ishora tilining o'zlashtirilishini tezlashtiradi va eshitishida muammosi bo'lgan bolalar uchun yanada qulay ta'lim muhitini yaratadi.

Madaniyatlararo imo-ishora tilini o'rganish

Misol:

Xalqaro imo-ishora almashinuvi: O'quvchilar turli mamlakatlarning imo-ishora tizimlari bilan tanishishlari uchun onlayn darslar tashkil etish mumkin. Masalan, Yevropa va Osiyo davlatlaridagi imo-ishora tili tizimlarini taqqoslash orqali bolalar global muloqotga tayyorlanadi.

International Conference on Scientific Research in Natural and Social Sciences

Hosted online from New York, USA

Website: econfseries.com

2nd April, 2025

Ko'p tilli imo-ishora lug'ati: Bolalar imo-ishoralarni bir necha til bilan bog'lab o'rganishlari uchun maxsus multimediya resurslari yaratiladi. Masalan, har bir imo-ishoraning milliy va xalqaro variantlarini o'z ichiga olgan videolug'at tuziladi.

Natija:

O'quvchilar turli madaniyatlarda imo-ishoralar qanday qo'llanilishini tushunib, xalqaro muloqotga tayyor bo'ladilar.

Jamoaviy imo-ishora mashg'ulotlari

Misol:

Interaktiv teatrlashtirilgan sahnalar: O'quvchilar imo-ishora tilida ertak yoki tarixiy voqealarni sahnalashtirib, bir-birlari bilan ko'proq muloqot qiladilar. Masalan, "Qizil shapkacha" yoki "Alpomish" kabi ertaklarni imo-ishora orqali sahnalashtirish.

Imo-ishora bilan hikoya qilish tanlovlari: Bolalar o'z hikoyalarini imo-ishora yordamida ifodalashlari va sahnaga chiqib taqdim qilishlari mumkin.

Natija:

Bu usullar bolalarning imo-ishora tilidagi ifodaviy ko'nikmalarini kuchaytiradi, ularning ijodkorligi va ishonchini oshiradi.

Ijtimoiy muvofiqlashtirish va inkluziv muhit yaratish

Misol:

Imo-ishora tilini oddiy maktablarda tanlov fani sifatida joriy etish: Shunday qilib, eshitishida muammosi bo'lgan bolalar o'z tengdoshlari bilan bimalol muloqot qilish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Ota-onalar va o'qituvchilar uchun maxsus imo-ishora kurslari: Farzandi eshitishida muammoga duch kelgan ota-onalar imo-ishora tilini bilmasa, bola bilan aloqa sustlashadi. Shuning uchun ularga qisqa va tezkor imo-ishora kurslari tashkil qilinadi.

Natija:

Jamiyatda imo-ishora tiliga bo'lgan e'tibor ortadi, eshitishida muammosi bo'lgan bolalar o'zlarini yanada qulay his qiladilar.

Ushbu ilmiy va amaliy misollar imo-ishora tilini qo'llashda zamonaviy texnologiyalar va innovatsion yondashuvlarning muhimligini ko'rsatadi. Bu

yangiliklar eshitishida muammolari bo‘lgan bolalarga ta’lim olish va jamiyat bilan muloqot qilish imkoniyatini kengaytiradi.

XULOSA

Eshitishida muammolari bo‘lgan bolalarni o‘qitishda imo-ishora tilini rivojlantirish bo‘yicha boshqa zamonaviy yondashuvlar va misollar:

Xayoliy (Fantastik) imo-ishora alfaviti

Fikr: Oddiy imo-ishora tiliga ijodiy yondashuv qo‘shish orqali bolalarning qiziqishini oshirish mumkin. Masalan, imo-ishoralar ranglar yoki ramzlar bilan bog‘lanadi, bu esa ularning yodlash jarayonini tezlashtiradi.

Misol:

O‘quvchilar imo-ishoralarni ranglarga bog‘lab o‘rganishadi. Masalan, qizil rang – fe‘l, yashil – ot, ko‘k – sifat.

Har bir imo-ishora maxsus harf yoki belgiga asoslangan bo‘lib, uni vizual materiallar bilan mustahkamlash mumkin.

O‘yin gamifikatsiyasi bilan o‘rgatish

Fikr: Imo-ishora tilini bolalar uchun qiziqarli qilish uchun ta’limiy o‘yinlar va ssenariylar yaratish kerak. Gamifikatsiya ta’lim jarayonini yanada samarali qiladi.

Misol:

“Imo-ishora xazinasini” o‘yini – o‘quvchilar imo-ishoralar yordamida jumboqlarni yechib, sirli xazinalarni topishadi.

“Kunlik imo-ishora missiyasi” – har kuni yangi imo-ishoralar o‘rganish uchun topshiriqlar beriladi va bajarilgan harakatlar uchun mukofotlar (yulduzchalar yoki ballar) to‘planadi.

Musiqaviy imo-ishora metodi

Fikr: Eshitishida muammolari bo‘lgan bolalar ham ritm va tebranishlarni his qilishlari mumkin. Shuning uchun imo-ishora tilini musiqaviy harakatlar bilan uyg‘unlashtirish ularning tushunish jarayonini yaxshilaydi.

Misol:

Ritmik imo-ishoralar bilan qo‘shiq aytish yoki she’r o‘qish.

Maxsus vibratsiyali ovoz moslamalari orqali imo-ishoralarni eslab qolish.

“Ko‘rish orqali o‘rganish” yondashuvi

International Conference on Scientific Research in Natural and Social Sciences

Hosted online from New York, USA

Website: econfseries.com

2nd April, 2025

Fikr: O'quvchilarga imo-ishora tilini mukammal o'rganishlari uchun vizual materiallar taqdim etish zarur. Bu usul bolalarning xotira va e'tiborini kuchaytiradi.

Misol:

Animatsiyali imo-ishora lug'ati – har bir so'z animatsion harakatlar bilan ifodalanadi.

Harakatlanuvchi kartochkalar – bolalar imo-ishoralarni kartochkalarda harakat bilan bog'lab o'rganishadi.

“Ijodiy ifoda” usuli

Fikr: Bolalar imo-ishoralar yordamida o'zlarining his-tuyg'ularini ifodalashlari uchun san'at va ijodiy mashg'ulotlarni kiritish mumkin.

Misol:

Imo-ishora orqali hikoya yaratish – bolalar imo-ishoralar bilan hikoyalarni sahnalashtirishadi.

Imo-ishora bilan rasm chizish – imo-ishoralarni turli shakllar yoki belgilar bilan bog'lash orqali ijodiy yondashuv yaratiladi.

Bu usullar eshitishida muammolari bo'lgan bolalar uchun imo-ishora tilini o'rganishni qiziqarli va samarali qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Karimova D. X., To'xtayeva M. M. Defektologiya asoslari. – Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti nashriyoti, 2020.
2. Xo'janazarova M. A. Eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalar ta'limi va tarbiyasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.
3. Rahimova G. T. Maxsus pedagogika va logopediya asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2019.
4. Jo'raboyeva S. Sh. Imo-ishora tili va uning o'qitish metodikasi. – Toshkent: Sharq, 2021.